

dilationes, paulo superius recensitæ, comode ad unam præmissarum reducuntur.

16. *In præsentis titulo agitur de dilationibus citatoriis et deliberatoriis.* — Nec obstat conclusioni, quod in præsentis titulo solum agatur de dilationibus citatoriis, atque deliberatoriis, quæ dantur ante litem contestatam. Resp. enim, per hoc negari, quin dentur etiam aliæ dilationes in cæteris iudicii partibus, cum rubrica hujus tituli generaliter inscribatur, *de Dilationibus*. Fatendum tamen est cum Abbate ad rubric. h. t. et aliis, quod, cum rubrica præsens sit generalis *de Dilationibus* in genere, et in progressu tituli agatur solum de dilationibus, quæ dantur ante litem contestationem, *Rubrum sit generalius nigro*; hoc est, rubrica tituli sit generalior contentis in illo.

17. *Nec tamen is incongrue huc collocatus fuit.* — Nec dicas: Si in hoc titulo solum agitur de dilationibus ante litem contestatam, ergo compiler incongrue collocavit isto loco præsentem rubricam; cum melius eandem ponere potuisset post rubricam *de Iudiciis*. Negatur enim sequela; tum quia istud factum est propter generalitatem ipsius præsentis rubricæ, atque ad imitationem juris civilis, tam in codice, quam in *Digestis*, hunc ordinem servantis; tum quia dilationes, quæ dantur post litem contestatam ad probandum, obtinent principatum: sic merito compiler huc inserere voluit præsentem rubricam, quamvis eam etiam alibi ponere potuisset; sicque hoc sit unum de arbitrariis ipsius. Nunc loquendo de singulis istis dilationibus in specie,

18. *Referuntur causæ, ob quas concedi solent dilationes.* — Quæritur III. Cur, et qualiter sit danda dilatio judicialis? Resp. I. Plures sunt causæ, ob quas concedi solent dilationes. Primo, ut pars litigans melius deliberare valeat, can. *Inducie accusatis*. § *Offeratur*, 3. q. 3, et Auth. *Offeratur*. C. *de Litis contestat.* Secundo, ut veritas rerum melius investigari possit, et salva maneat, cap. ult. h. t., cum similibus. Tertio, ut in omnibus æquitatis ratio observetur. Hostiensis in *Summa*. h. t. n. 6.

19. *Dilationum materia ubique est amputanda; et qualiter?* — Quando igitur evidens est calumnia, seu quod quis solum malitiose ad protrahendam litem postulet dilationem, ea non est concedenda: quinimo materia dilationum dandarum ubique est amputanda, l. II, § 1. *de Temporib. appellat.* intellige, cum

Glossa ibid. §. *Amputantes*, nisi urgentissima ratio, vel causa expostulet; seu, ut dicitur l. I. c. h. t. nisi dilationem dare rerum necessitas cogat.

20. *Dilatio petenda est, et concedenda a iudice pro tribunali sedente, et causa cognita.* — Resp. II. Dilatio petenda est, et concedenda a iudice pro tribunali sedente, et causa cognita, saltem de plano, atque utraque parte præsentem: et si quidem dilationis petitio per adversarium fuerit improbata, tunc ejusmodi quæstio, num danda sit dilatio, necne, per sententiam iudicis interlocutoriam dirimi debet. Textus est in l. *A procedente*. C. h. t., et can. *Inducie accusatis*. § *A iudice*. 3. q. 3, juncta Glossa, ibid., et alia Glossa in cap. II, §. *Plene potuit*. h. t., ac notat Speculator tit. *de Dilationibus*. § *Nunc videamus*. n. 1; Hostiensis h. t., n. 7; Pirhing h. t., n. 2.

21. *Quid si secus fiat, nec pars adversa contradicat?* — Solum adde cum Speculatore loc. cit. n. 1 et 2, et aliis, quod si secus fiat, et v. g. dilatio a iudice concedatur altera parte absente, quæ postmodum de hoc certificata non contradicit, neque excipit; nihilominus assignatio talis dilationis valeat. Censetur enim in ipsam consentire, eamque ratihabere, juxta amplius dicenda n. 58. h. t.

§ II.

DE DILATIONIBUS CITATORIIS, ET DELIBERATORIIS

22. *Dilatio citatoria, quid?* — Quæritur I. Quid sit, et quanta concedi debeat Dilatio citatoria? Resp. I. Dilatio citatoria dicitur, quæ citatis, sive in iudicium vocatis, datur ad comparandum. Neque enim regulariter loquendo, ac nisi gravis causa urgeat, v. g. subsit periculum in mora, poterit quis ita citari, ut statim relictis omnibus comparere teneatur; sed oportet ipsi relinquere justum temporis spatium ad comparandum.

23. *Ejus terminus non debet esse nimis brevis.* — Resp. II. Terminus dilationis citatoriae, intra quem reus peremptorie tenetur comparere in iudicio, non debet esse nimis brevis, nisi necessitas aliud requirat: alioquin juste appellari poterit. Ita habetur in cap. I, h. t. et concordant dicta superius n. 4.

24. *Dictio Maxime est implicative.* — Nec obstat, quod in cit. cap. I, h. t. præcipue sit sermo de causis ecclesiasticis ibi: «Maxime, cum de rebus ecclesiasticis agitur.» Nam ly «Maxime» est dictio implicative, sive com-

prehendens etiam casum magis dubitabilem, l. I, § *Si ex dodrante*. ff. *de Collation.* et cum plurimis aliis tradit Barbosa *Diction.* 197, n. 1, ac proinde ex propria vi, et natura suæ significationis implicat, sive denotat, idem esse in causis non ecclesiasticis; quamvis in causis ecclesiasticis fortior ratio militet.

25. *Quid si necessitas aliud requirat?* — Additur tamen in conclusione, «nisi necessitas aliud requirat.» Nam necessitas non habet legem, c. *Quod non est licitum*. de *Reg. jur.*, et can. *Discipulos*. de *Consecr.* dist. 5. Sic accidit, quando periculum est in mora, ne res litigiosa pereat: aut si actor diutius in loco commorari non valet, et hujusmodi: atque innuitur in cit. cap. I, h. t. illis verbis: «Nisi forte necessitate urgente.»

26. *Citatus una vice non peremptorie, si non compareat, post intervallum saltem decem dierum citandus est secunda et tertia vice.* — Resp. III. Extra casum citationis peremptorie, si reus una vice citatus non compareat, citandus est secunda, et tertia vice, per intervallum saltem decem dierum singulis citationibus interponendum; quamvis ex causa rationabili iudex hunc terminum dilationis citatoriae moderari, atque pro exigentia causæ et personarum aliarumve circumstantiarum qualitate, longiorem vel breviorē concedere valeat. Ita doctores communiter. Et quidem prima pars habetur in can. *De illicita*. 24, q. 3, juncta Glossa ibid. §. *Peremptorie*, et l. *Ad peremptorium*, ac seqq. ff. *de Iudiciis*. Concordant dicenda inferius tit. XIV, *de Dolo et contumacia*. § 4, n. 107 et seqq.

27. *Solvitur instantia.* — Nec obstat, Auth. *De Litigiosis*. *Omnem vero*, collat. 8, quæ vult inter singulas citationes esse interponendum spatium triginta dierum: ut proinde Glossa ibid. §. *Cautione*, inde concludat, quod jura antiquiora per dictam Authenticam sint correctæ. Non obstat, inquam: quia, ut bene notat additio ad Glossam in l. *Properandum*. § *Et si quidem*. §. *Decem*, et Bartolus ibid. §. *Veniamus*. C. *de Judic.*, Authentica illa loquitur in casu speciali, videlicet quando actore per contumaciam absente reus vult proponere probationes suas, ac facere, ut de causa liqueat, et pro ipso sententia diffinitiva feratur: quod quia est majoris præjudicii, merito ibidem requiruntur longiores dilationes. Secus est in aliis casibus non ita præjudicialibus.

28. *Potest tamen iudex moderari dictum ter-*

minum dilationis citatoriae. — Altera pars, videlicet posse iudicem pro qualitate causæ et personarum, atque loci, temporis, aliarumque circumstantiarum exigentia, moderari terminum dilationis citatoriae: patet ex c. *Consuluit*. 24. *de Offic. delegat.* et c. *Ex litteris*. 4. *De in integrum restitut.*, et c. *Cum sit Romana*. 5. *de Appellat.*, et c. *Quod ad consultationem*. 15. *de Sent. et re judicat.*, ac l. *Oratione*. ff. *de Feriis*, cum concordantiis. Unde Glossa in cap. II, §. *Plene potuit*. h. t. notanter inquit, quod dilationes istæ hodie videantur arbitratoriae, et iudex considerata locorum distantia, et temporis qualitate, inducias concedat. Quinimo Hostiensis in *Summa*, n. 2 h. t. inquit, regulariter omnes dilationes ex causa reddi arbitrarias.

29. *Enumerantur causæ justæ abbreviandi intervalla citationum.* — Porro causæ, ob quas iudex abbreviare poterit intervalla dilationum, plures sunt; easque refert Abbas in cap. I, n. 7, h. t. et Bartolus in l. II. § *Item pro declaratione*. ff. *de Re judicat.* — I. Si consuetudo locorum id ferat, l. *Testium*. § fin. ff. *de Testibus*: nam quoad intervalla dilationum oportet attendere stylum curiarum, et cujuslibet fori, qui alius et alius existit. — II. Si causa est vilis, seu modicæ quantitatis, arg. auth. *Nisi breves*. C. *de Sentent. et interlocut. omn. judic.* — III. Si res, de qua controversatur, alioquin tempore peritura foret, arg. l. un. ff. *de Glande legenda*. — IV. Si ejusmodi res longiori concessa dilatione majores causaret expensas, quam afferret commodum: ut si lis oriatur super equo vel asino, qui protracta ob intervalla dilationum diutius lite plus comedendo absumeret, quam valeret: ut l. *Mediterraneæ*. c. *de Annonis*. l. X. — V. Cum agitur super alimentis: alioquin enim, si nimium expectaretur, periculum foret ne quis interim fame periret. Accedunt aliæ consimiles causæ abbreviandi dilationes, arbitrio iudicis disentiendæ.

30. *Atque easdem prolongandi.* — Cæterum causæ prolongandi dilationes contrario explicari debent. — I. Siquidem hæc prolongari possunt ob gravitatem, aut aliam qualitatem causæ, ob quam aliquis intra tempus brevius super ipsomet causæ negotio commode non potuit deliberare, cap. ult. h. t. — II. Ob qualitatem personarum; nam major dilatio debet dari seni, quam juveni; major absenti, quam præsentem; arg. l. *Continuus*, § *Cum ita*, ff. *de Verb. obligat.*, et l. *Nonnunquam*. ff. *de Iudiciis*; ubi hoc totum iudicis arbitrio relin-

quitur, illis verbis : « Hoc autem aestimare oportet eum, qui jus dicit, pro conditione causæ, vel personæ, vel temporum : et ita ordinem edictorum, et compendium (id est, numerum dierum) moderari. » Adde textum in c. *Consuluit*. 24. § fin. *de Offic. delegat.*

31. *Termini dilationum a jure constituti, hodie communiter non servantur.* — Notant insuper doctores post Abbatem in cit. cap. 1, n. 7. h. t., quod de consuetudine termini dilationum a jure constituti, communiter non servantur; sed vel in specialibus statutis exprimentur, vel iudicis arbitrio relinquuntur moderandæ, per jura hactenus allegata; quamvis circa hoc consuetudo fori cumprimis attendenda sit.

32. *Omnes dilationes hodie videntur arbitrariæ; et quomodo?* — Addit Glossa in c. *Præterea*. §. *Plene potuit*. h. t., et Vallensis eod. n. 6, quod moribus hujus sæculi, omnes dilationes a jure statutæ hodie videantur arbitrariæ : non quidem sic arbitrariæ, quasi eas iudex pro libitu concedere possit, vel denegare (nam si hoc contra juris constitutionem attentaretur, locus foret appellationi, propter injustum gravamen parti illatum, arg. cap. 1, h. t., juncta l. I. eod.); sed quia, ut dictum, pro varietate circumstantiarum eas moderari potest, vel prorogare, ac proinde potius termini dilationum sint arbitrarii, quam ipsæ dilationes. Concordant dicta superius n. 28, et dicenda inferius, n. 43.

33. *Dilationes deliberatoriæ, quæ?* — Quæritur II. Quæ sint dilationes deliberatoriæ, et quales de jure concedantur? Resp. I. Dilationes deliberatoriæ sunt, quæ post oblatum libellum dantur reis ad deliberandum super petitis in libello. Ita Abbas in d. cap. 1, n. 15, h. t. Hostiensis in *Summa*, h. t., n. 1, et alii. Et quidem dilatio deliberatoria ad hoc datur reo, ut deliberare valeat, etiam consulendo doctores, quid respondeat ad libellum; et an litigare velit, vel cedere; aut iudicem ut suspectum recusare, vel aliquam exceptionem proponere. Auth. *Offeratur*. c. *de Litis contestat.*

34. *Dantur reo, non autem actori; et cur?* — Dicitur, *Reo*. Siquidem dilatio deliberatoria conceditur dumtaxat reo, non autem actori. Quia enim actor provocat ad iudicium, is instructus venire potest, ac debet, sicque nulla ei talis dilatio ab initio datur : secus est in reo, utpote qui præter spem in iudicium trahitur, et instructus venire non potuit, l. *Si quando*. C. *de Dilation*. et can. *In-*

ducia. § *Spatium*. 3, q. 3, juncta Glossa ibid. §. *Deneganda*.

35. *Limitatur hoc posterius.* — Quod si vero reus excipiat, tunc etiam actori danda erit dilatio deliberatoria, ut et ipse deliberare possit, etiam doctores consulendo, an et quomodo replicare valeat, nam super illo puncto exceptionis non potuit venire paratus. Glossa, loc. cit. Ab initio tamen actori non conceditur talis dilatio, quia instructus venire potuit, ac debuit, ut dictum : quanquam dilatio data reo, etiam prosit actori, l. *Petendæ*, C. *De in integr. restitut.*, ac proinde actor habeat per alium, quod non potest habere per se ipsum. Speculator h. t. § *Videndum*. 14, n. 12; Abbas c. *Præterea*, n. 13 eod.

36. *Tempus dilationum deliberatarum de jure sunt viginti dies.* — Resp. II. Spectato jure communi, tempus dilationum deliberatarum sunt viginti dies a die porrecti reo libelli computandi. Auth. *Offeratur*. c. *de Litis contestat.*

37. *Hos juxta Glossam, nequit iudex minorare.* — Et hos quidem viginti dies non potest iudex minorare, sicut nec decem dies, qui dantur ad appellandum; prout tradit Glossa in cit. Auth. *Offeratur*. §. *Viginti dierum* : addens, quod jura, quæ indicant tempus istud dilationum per iudicem abbreviari posse, loquantur de dilationibus ab homine datis; non autem de induciis, quæ conceduntur a lege.

38. *Oppositum est tenendum stante causa rationabili.* — Oppositum tamen, videlicet istos viginti dies ex causa rationabili, et secundum quod visum fuerit iudici expedire, posse minorari, tenet Glossa fin. in c. *Dilectus*, 11, *de Procurat.*; Abbas c. *Præterea*. n. 15, h. t.; Bartolus in cit. Auth. *Offeratur*. § *Quæro, utrum ista dilatio*, dicens, cum ista dilatio detur ministerio iudicis, posse eam minui causa cognita; ut l. I. ff. *de Re judicat.*, et plures alii.

39. *Solvitur fundamentum Glossæ.* — Nec urget instantia de induciis decem dierum ad appellandum concessis. Nam ibi iudex nihil habet officii. c. *Quod ad consultationem*. 15, *de Sentent. et re judic.* Secus est in proposito, ubi iudex debet attendere ad personarum et negotii qualitatem, aliasque circumstantias, quæ nonnunquam ita possunt urgere, ut necesse sit, tempus a lege præfixum abbreviari. Glossa fin., loc. cit.

40. *Longe magis ex causa rationabili potest tempus illud prolongari.* — Longe magis ex

§ III.

DE DILATIONIBUS PROBATORIIS, DIFFINITORIIS, ET EXECUTORIIS.

causa rationabili potest tempus istud viginti dierum prolongari : ut puta, ob distantiam locorum, vel si reus in alia ardua causa publicam utilitatem concernante occupetur; adeo, ut intra memoratorum terminum viginti dierum non possit super ista privata causa sufficienter deliberare, neque alia necessaria ad respondendum tam cito explicare, aut hujusmodi : prout desumitur ex cap. ult. h. t., et c. *Cum sit Romana*. 5. *de Appellat.* et cit. c. *Dilectus*. 11. *de Procurat.* Ubi Glossa §. *Cedere*, inde concludit, quod hujusmodi induciæ deliberatoriæ, etiam arbitrariæ sint : quia per jura allegata debent moderari secundum locorum distantiam, et personarum ac negotii qualitatem, licet dicantur viginti dierum induciæ. Consentit Abbas in c. *Præterea*. n. 13, h. t., et Vallensis eod. § 1. n. 8. Barbosa, cap. 1, n. 3 h. t., et alii.

41. *Dilatio deliberatoria non datur reo, quando per litteras citatorias potuit plene instrui, ac deliberare.* — Resp. III. Nihilominus dilatio deliberatoria non conceditur reo, quando per litteras citatorias, vel transmissum simul libellum actoris, plene potuit instrui, atque deliberare super eo, de quo quæritur. Ita habetur decisum in c. *Præterea*. 2 h. t. ac notat Abbas ibid. in *Summario*, et Barbosa, n. 1, cum aliis. Ratio est, quia superflue dilationes sunt denegandæ, l. I. c. *de Dilation.*, juncta Glossa. ibid. §. *Flagitaverit*, et ubique amputandæ, l. II, § 1, c. *de Temporib. appellat.* Atqui nova dilatio deliberatoria superflueret, si reus per litteras citatorias, vel insertum ipsis libellum actoris, plene potuit instrui : quinimo tunc nova dilatio videretur peti dumtaxat differendi iudicii causa; ergo.

42. *Practica excludendi dilationes deliberatorias, ejusque declaratio.* — Et hac de causa recte monet Glossa in cit. c. *Præterea*. §. *Plene potuit*, et Abbas, ibid. n. 2, h. t., cum aliis, cautelam et practicam optimam excludendi tales dilationes deliberatorias esse, si litteris citatoriis addatur copia libelli ab actore porrecti, vel aliquid aliud, ex quo certificetur reus, super quo conveniatur, et qua actione. Oportet tamen, quod terminus in citatione præfixus talis sit, ut quis non solum comparere in iudicio, sed etiam sufficienter deliberare valeat, num cedere, vel contendere debeat : alioquin enim cessaret ratio ex cit. c. *Præterea*. h. t. proxime allata; consequenter concedendæ forent novæ induciæ ad deliberandum.

43. *Dilatio probatoria, quid?* — Quæritur I. Quid sit, et qualis concedenda dilatio probatoria? Resp. I. Dilatio probatoria est, quæ datur volenti probare de jure suo. Speculator, tit. *de Dilationibus*. § 1. n. 23. Sive Dilatio probatoria dicitur ea, quæ post litem contestatam, præstitumque juramentum calumniæ, actori ad suam intentionem, et reo ad exceptionem probandam conceditur. Vallensis, h. t. § 1. n. 10; Engel, n. 4, et alii.

44. *De jure communi, quale tempus habeat pro termino.* — Resp. II. Dilationes probatoriæ sunt dandæ, et moderandæ secundum locorum distantiam, et qualitatem personarum : et de jure communi regulariter pro termino habent tres menses, si ex eadem provincia, ubi lis agitur, testes vel instrumenta poscuntur; aut, si ex aliena provincia probationes adducendæ sunt, sex menses; vel si ejusmodi provincia sit remota, novem menses, et non ultra. Textus est in l. I. c. *de Dilation.*

45. *Nihilominus ejusmodi tempus censetur arbitrarium; et qualiter?* — Hoc tamen non obstante ejusmodi tempora recte censentur arbitraria, et iudicis arbitrio relinquuntur. Gailus, l. I. *Practic.* observat. 91, n. 15; Pirhing, h. t., n. 19. Generatim enim induciæ, ac dilationes a jure statutæ, sunt arbitrariæ : non quod iudex eas penitus possit denegare aut pro libitu augere, vel minuere (alioquin enim pars inde gravata licite appellabit, arg. cap. 1, h. t.); sed quia consideratis locorum distantibus, personarum ac negotiorum qualitatibus, cæterisque circumstantiis, longiorem vel brevioram nonnunquam dilationem deposcentibus, potest eas prout expedire judicaverit moderari, vel prolongare : uti desumitur ex c. *Personas*. 4. et c. *Oblatæ*. 57. *de Appellat.* et can. *De induciis*. 3. q. 3. et can. *Si ægrotans*. 5. q. 3. cum concordantiis; Speculator, tit. *de Citatione*. § *Nunc de temporibus*. n. 4; Marantæ, part. VI *Speculi aurei*. § *de Dilation*. n. 15; Bartolus in cit. l. I. c. h. t. juncto textu ibid. et alii; atque concordant dicta superius, n. 32.

46. *Quod concedendas dilationes probatorias est servanda æqualitas inter actorem et reum.* — Solum adde, quod quantum ad concedendas dilationes probatorias inter actorem et reum, servanda sit æqualitas; ac proinde